Eduskunnan lakivaliokunta

Vastinekuuleminen 17.2.2017 – HE 258/2016 vp

LsN Jussi Matikkala

Vastineena asian lakivaliokuntakäsittelyssä annettuihin lausuntoihin esitetään kunnioittaen seuraava.

Kuulluista esitystä kannattivat keskusrikospoliisi, Pirkanmaan käräjäoikeus, sisäministeriö, Suomen Asianajajaliitto, prof. Jussi Tapani ja Verohallinto. Suomen Tilintarkastajat ry ei nähnyt estettä ehdotetulle sääntelylle. Esitystä eivät kannattaneet Elinkeinoelämän keskusliitto EK ja Keskuskauppakamari. Suomen Yrittäjät suhtautui ehdotukseen melko kriittisesti. Suomen taloushallintoliiton kanta oli suhteellisen neutraali. Esitykseen kielteisesti tai kriittisesti suhtautuneet suhtautuivat kuitenkin myönteisesti yhteisövastuun laajentamisen rajaamiseen törkeään kirjanpitorikokseen. Valtakunnansyyttäjänvirasto esitti nyt oikeushenkilön rangaistusvastuun ulottamista myös perusmuotoiseen kirjanpitorikokseen ja tilintarkastusrikokseen. Samalla kannalla oli Helsingin syyttäjänvirasto.

Keskityn vastineessa lähinnä näkökohtiin, joita esitettiin esitystä vastaan, ja toisaalta näkökohtiin, joita esitettiin yhteisövastuun ulottamiseen esityksestä poiketen myös perusmuotoiseen kirjanpitorikokseen ja tilintarkastusrikokseen.

Kuuleminen ei anna aihetta pykälämuutoksiin. Lakivaliokunta voi mietintönsä perusteluissa lausua prof. Tapanin ehdottamalla tavalla.

Oikeushenkilön rangaistusvastuu otettiin käyttöön vuonna 1995 rikoslain kokonaisuudistuksen toisen vaiheen yhteydessä vuonna 1995. Oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskeva uudistus toteutettiin perusteellisen valmistelun pohjalta, kuten rikoslain kokonaisuudistus muutoinkin. Oikeushenkilön rangaistusvastuu ulotettiin tuolloin vain muutamiin rikoksiin. Sittemmin oikeushenkilön rangaistusvastuun piiriin kuuluvien rikosten määrä on merkittävästi kasvanut, pääosin kansainvälisten ja eurooppalaisten velvoitteiden täytäntöönpanon johdosta.

Rikoslainlainsäädännön uudistaminen – etenkin sen laajentaminen – on vakava asia, sillä siinä puututaan vastaajan oikeusasemaan haitallisesti. Rikoslain uudistamisen tuleekin tapahtua nk. oikeusvaltiollisten kriminalisointiperiaatteiden pohjalta. Keskeisin näistä periaatteista on nk. ultima ratio –periaate, jonka mukaan rikosoikeuteen tulee oikeusvaltiossa turvautua vasta viimeisenä keinona, ultima rationa.

Oikeushenkilön rangaistusvastuun käyttöönottamisen keskeisin syy oli se, että oli tilanteita, joissa yksilövastuuseen perustuva rikosoikeudellinen järjestelmä ei toiminut tyydyttävällä tavalla. Näin saattoi olla etenkin silloin, kun yhteisön toiminnan piirissä kyettiin suunnitelmallisesti aiheuttamaan suurtakin vahinkoa, mutta rangaistus kohdistui esimerkiksi yhteisön toimeenpanevaan alijohtoon, ei niinkään keskeisistä toimintalinjoista päättäviin tahoihin. Asiaa koskevassa HE:ssä 95/1993 vp s. 4 todetaan, että painavin peruste oikeushenkilön rangaistusvastuun puolesta ”on yksilöllisten seuraamusten ilmeinen epäsuhde yhteisötoiminnassa tehtyihin rikoksiin ja seuraamusten tehottomuus toiminnan ohjaamisessa.”

Tämän johtavan ajatuksen pohjalta katsottiin, että oikeushenkilön rangaistusvastuu saattoi tulla kysymykseen, jos se oli tarpeen suhteellisen vakavassa, erityisesti suunnitelmallisessa, laajassa mielessä ymmärretyssä taloudellisessa rikollisuudessa. Merkittävää oli, missä määrin käytössä on muita oikeushenkilön toimintaa ohjaavia järjestelmiä. Oikeushenkilön rangaistusvastuun ei tullut aiheuttaa perusteetonta sanktiokumulaatiota. Sitä ei ollut syytä käyttää, kun siihen saattoi liittyä kontraproduktiivisia piirteitä.

Näkökohtia esitystä vastaan

Ottaen huomioon ko. yritysten usein heikon taloudellisen aseman arvio yhteisösakkotulojen kasvusta on heikosti perusteltu (EK)

On totta, että ehdotus ei johda merkittäviin tuloihin valtiolle yhteisösakkojen perusteella. Näin ei esityksessä väitetäkään. Oikeushenkilön rangaistusvastuusta aiheutuu kuluja rikosprosessuaalisen järjestelmän eri portailla. Nämä kulut voivat hyvin olla suuremmat kuin esimerkiksi tyypillisin tuomittu yhteisösakko 5 000 euroa. Törkeissä kirjanpitorikoksissa yhteisö voi jo rikosprosessin alkuvaiheissa olla heikossa taloudellisessa tilassa, jolloin yhteisösakkoa ei välttämättä ole tarkoituksenmukaista edes vaatia. Silloinkin, kun yhteisösakko tuomitaan, ei ole törkeissä kirjanpitorikoksissa sanottua, että se pystytään myös maksamaan.

Rikosoikeudellisen järjestelmän tavoitteena on erityisen moitittavan toiminnan ehkäiseminen ja siihen syyllistyneiden oikeudenmukainen vastuuseen saattaminen. Rikosoikeudellisen järjestelmän tavoitteena ei ole tuottaa valtiolle tuloja. Rikosoikeudellista järjestelmää laajennettaessa huomioon on kuitenkin otettava arvioinnin kohteena olevaan muutokseen liittyvät hyödyt ja haitat, mukaan lukien kustannukset ja niitä vähentävät seikat. KRP:n ja SM:n toteamin tavoin esitys lisää työajan käyttöä tutkintaan.

Esitetylle muutokselle ei ole käytännön tilanteista ja tarpeista kumpuavaa perusteltua tarvetta (EK) Muutoksen tosiasiallinen merkitys jäisi yleisestävyyden kannalta vähäiseksi. Yleisestävyyttä ei perustella

yksityiskohtaisemmen vaan tyydytään toteamaan, että yhteisösakon käyttöalan laajentamisen voidaan olettaa tehostavan rikosoikeudellista järjestelmää näissä rikoksissa (KK)

Törkeä kirjanpitorikos on vakava talousrikos. Siihen liittyy usein sellaista suunnitelmallisuutta, johon oikeushenkilön rangaistusvastuulla voidaan olettaa olevan merkitystä. Kun törkeällä kirjanpitorikoksella voidaan peittää muita vakavia talousrikoksia, ilmentää se myös tällaisissa tapauksissa sellaista suunnitelmallisuutta, että oikeushenkilön rangaistusvastuulla voidaan olettaa olevan yleispreventiivistä merkitystä (samaan suuntaan SM, Verohallinto). Korruption torjunnan näkökulmasta uudistuksella saattaa olla merkittävä ennalta estävä vaikutus (VKSV).

Kirjanpitorikoksissa rikosvastuun kohdentuminen on yhteisölainsäädännön perusteella poikkeuksellisen yksiselitteistä, jolloin rikosvastuun toteuttaminen ei ole vaikeaa (KK). Rikoslain tavoitteet toteutuvat jo nyt henkilökohtaisen rikosoikeudellisen vastuun kautta (EK, KK)

Ottaen huomioon, että kyseessä oleviin tekoihin ei oikeushenkilötasolla liity erityisiä ohjauskeinoja ja että nimenomaan törkeillä kirjanpitorikoksilla on huomattavaa merkitystä paitsi itsenäisesti hyvin moitittavana menettelynä, myös muiden rikosten peittelyn näkökulmasta, voidaan törkeisiin kirjanpitorikoksiin katsoa liittyvän riittävä tarve oikeushenkilön rangaistusvastuulle.

Esitys pohjautuu pelkästään OECD:n työryhmän suositukseen/sitä perustellaan ennen muuta OECD:n työryhmän suosituksella (EK, KK)

Esityksen taustalla on myös OECD:n työryhmän suositus. Selvää on, että rikosoikeudellisen järjestelmän laajentaminen ei olisi perusteltua yksinomaan tällaisten suositusten perusteella. Kansainvälisen korruption torjunta antaa osaltaan aihetta oikeushenkilön rangaistusvastuun ulottamiseen törkeään kirjanpitorikokseen, kuten esityksessä esitetään.

Törkeällä kirjanpitorikoksella ei välttämättä tavoitella yhteisön etua, vaan kyse on usein siitä, että yrityksen johtoon kuuluva on rikoksella tavoitellut omaa etuaan yhtiön ja osakkeenomistajien kustannuksella tai peitellyt tekojaan (KK, SY)

Näin varmaankin on. Rikos katsotaan oikeushenkilön toiminnassa tehdyksi, ”jos sen tekijä on toiminut oikeushenkilön puolesta tai hyväksi” rikoslain 9 luvun 3 §:ssä säädetyin lisäedellytyksin. Rikoksesta hyötymisen voidaan kyllä sanoa kuuluvan niihin kriteereihin, joiden perusteella toimimista oikeushenkilön ”puolesta tai hyväksi” voidaan arvioida. Oikeushenkilön rangaistusvastuu ei tule kysymykseen esimerkiksi tapauksissa, joissa kyse on sabotaasista yhteisöä kohtaan. Se, mikä merkitys rikoksen tekemisellä omaksi

edukseen ja yhtiön ja osakkeenomistajien kustannuksella yksittäistapauksessa on, jää, kuten muissakin oikeushenkilön rangaistusvastuun mahdollistavissa rikostyypeissä, arvioitavaksi rikoslain 9 luvun yleisten sääntöjen perusteella kussakin yksittäistapauksessa.

Oikeushenkilön rangaistusvastuun ulottaminen törkeään kirjanpitorikokseen ei luonnollisestikaan merkitse, että rikos olisi tämän johdosta aina myös konkreettisissa yksittäistapauksissa katsottava tehdyksi oikeushenkilön puolesta tai hyväksi. Oikeushenkilön rangaistusvastuun edellytysten toteutuminen konkreettisessa yksittäistapauksessa selvitetään aina erikseen rikoslain 9 luvun ja muiden relevanttien säännösten pohjalta.

Yhteisösakko heikentäisi yhteisön varojenjako- ja maksukykyä ja kohdistuisi tilanteesta riippuen yhtiön omistajiin, yhtiömiehiin ja velkojiin, joiden toiminnassa ei välttämättä ole ollut mitään moitittavaa ja joilla ei ole ollut toisintoimimismahdollisuutta. Ko. tahot eivät ole vastuussa kirjanpidon järjestämisestä, ja lainmuutos hämärtäisi yhteisölainsäädännön vastuunjakoa (KK)

Se, että yhteisösakko voi kohdistua muun muassa osakkeenomistajiin, jotka voivat olla täysin viattomia tiettyyn konkreettiseen oikeushenkilön piirissä tehtyyn rikokseen, pitää paikkansa. Se on kuitenkin oikeushenkilön rangaistusvastuuseen yleisesti kuuluva piirre, eikä mitenkään erityisesti oikeushenkilön rangaistusvastuun ulottamiseen törkeään kirjanpitorikokseen liittyvä kysymys. Vastaavalla tavalla yhteisösakon maksaminen heikentää yhteisön maksu- ja varojenjakokykyä kaikissa yhteisövastuun piiriin kuuluvissa rikoksissa, ei yksin törkeiden kirjanpitorikosten yhteydessä. Toki tämäkin näkökohta puoltaa sitä, että oikeushenkilön rangaistusvastuuta ei uloteta pitemmälle kuin on selvästi perusteltua. Juuri näin esityksessä on tehtykin.

Esityksen mukaan yhteisösakon vaatiminen ei toimintansa lopettaneiden yritysten osalta olisi monestikaan tarkoituksenmukaista, mutta esitykseen ei sisälly yhteisösakon tarkoituksenmukaisuutta oikeuskäytännössä varmistavaa säännöstä. Nykyisten oikeushenkilön rangaistusvastuuta yleisten säännösten ja periaatteiden nojalla ei pystytä riittävällä tavalla varmistamaan asianmukaista soveltamiskäytäntöä ehdotetun rangaistusvastuun osalta. Muutos heikentäisi oikeusvarmuutta (KK)

Se, että yhteisösakon vaatiminen ei toimintansa lopettaneiden yritysten osalta olisi monestikaan tarkoituksenmukaista, liittyy ennen kaikkea siihen, että yhteisön taloudellinen tilanne voi olla heikko. Tähän tosiseikkaan ovat monet kuullut lakivaliokunnassakin kiinnittäneet huomiota (KRP, Pirkanmaan KäO, Verohallinto). Tähänkin nähden on ilmeistä, että sääntely on syytä toteuttaa esityksessä ehdotetulla tavalla. Rikoslain 9 luku ei sisällä säännöksiä seuraamuksen vaatimatta jättämisestä yhteisön heikon taloudellisen tilanteen vuoksi. Oikeuskäytännössä nykyiset säännökset ovat kuitenkin tähän saakka osoittautuneet riittäviksi. KRP esittää samansuuntaisen kannan esityksessä ehdotetun oikeushenkilön rangaistusvastuun laajentamisen osalta (ks. myös Verohallinto).

Vastuun ulottamista kokonaan toiseen oikeushenkilöön kuin siihen, jonka toiminnassa rangaistavaan tekoon on syyllistytty, ei voida pitää perusteltuna kuin aivan poikkeuksellisissa tilanteissa (SY)

Rikoslain 9 luvun 1 §:n mukaan ”oikeushenkilö, jonka toiminnassa on tehty rikos” on syyttäjän vaatimuksesta tuomittava yhteisösakkoon. Saman luvun 3 §:n 1 momentissa säädetään, että ”rikos katsotaan oikeushenkilön toiminnassa tehdyksi” lainkohdassa tarkemmin selostetuin edellytyksin. Kysymys on siis sen tulkinnasta, minkä yhteisön toiminnassa rikos on milloinkin katsottava tehdyksi.

Jos kirjanpitoyhteisön edustaja osallistuu asiakasyhteisön kirjanpitoa koskevaan törkeään kirjanpitorikokseen, voidaan kysyä, onko rikos tehty edellisen, jälkimmäisen vai kenties molempien yhteisöjen toiminnassa. Tätä problematiikkaa käsitteli lausunnossaan myös prof. Tapani. Esitys ja prof. Tapani ovat asiassa hyvin samoilla linjoilla. Rikoslain säännökset eivät aseta estettä sille, etteikö rikoksen voitaisi katsoa tehdyn kirjanpitoyhteisön toiminnassa (tai ehkä jopa molemmissa yhteisöissä). Monissa oikeushenkilön rangaistusvastuun piiriin kuuluvissa rikoksissa on täysin mahdollista, että rikos tehdään erilaisissa osallisuusasetelmissa ja että rikokseen osalliset edustavat yhtä useampia yhteisöjä. Tämäkään kysymys ei siten suinkaan ole yksin törkeän kirjanpitorikoksen yhteydessä mahdollisesti esille tuleva. Täysin selvää on, että yhteisösakko ei voi kohdata muuta yhteisöä kuin sitä, jonka toiminnassa rikos on tehty – tämä käy nimenomaisesti ilmi jo siteeratuista rikoslain 9 luvun 1 ja 3 §:stä.

Suomen Tilintarkastajat kiinnittää huomiota siihen, että tilintarkastajan tai tilintarkastusyhteisön tehtävänä on kirjanpidon tarkistaminen, ei sen laatiminen.

Aihetta ei ole ottaa lakiin säännöksiä siitä, minkä yhteisön toiminnassa rikos törkeässä kirjanpitorikoksessa on katsottava tehdyksi (samoin prof. Tapani, samaan suuntaan Pirkanmaan KäO). Aihetta ei myöskään ole siihen, että lakivaliokunta mietinnössään erityisesti linjaisi tämän kysymyksen tulkintaa. Se olisi omiaan herättämään kysymyksiä suhteessa oikeushenkilön rangaistusvastuuseen muissa sen piiriin kuuluvissa rikoksissa. Sitä vastoin lakivaliokunta voi ottaa mietintöönsä prof. Tapanin ehdottaman luonnehdinnan. Se on luonteeltaan kohtalaisen yleisluontoinen ja on asiallisesti varsin samansuuntainen kuin esityksen s. 12-13 sanottu. Prof. Tapanin lausumassa vaihtaisin kuitenkin ilmaisun ”kirjanpitorikoksissa” ilmaisuksi ”törkeässä kirjanpitorikoksessa”, josta tarkemmin ottaen on kyse.

Perusmuotoinen kirjanpitorikos ja tilintarkastusrikos (VKSV)

Myös kirjanpitorikos on vakava rikos. Yksittäistapauksessa rajanveto törkeän ja perusmuotoisen teon välillä perustuu kunkin tuomarin arvioon eri käsitteistä, kuten huomattavan suuri tai suuri summa. Käytännössä tällainen rajanveto voi olla sattumanvarainen ja keinotekoinen. Oikeushenkilön rangaistusvastuun

ulottaminen vain törkeään kirjanpitorikokseen voi käytännössä johtaa lisäksi siihen, että koko rikosprosessin kohteeksi tulee kvalifiointiperusteen täyttyminen.

Tällainen näkemys on oudohko, sillä siinä annetaan ymmärtää, että oikeusjärjestyksen sisällön määräytyminen riippuisi olennaisesti yksittäisten tuomarien katsomisista, ja että rikosten väliset rajanvedot olisivat sattumanvaraisia ja keinotekoisia. Jos näin olisi kirjanpitorikosten kohdalla, suositeltavana toimenpiteenä olisi varmaankin kirjanpitorikoksia koskevien säännösten muuttaminen. Yleinen lähtökohta tuomioistuimissamme on, että tuomarit tulkitsevat lakia yleisten oikeuslähteiden kuten lain, erityisesti korkeimman oikeuden ennakkoratkaisujen ja lain esitöiden kuten hallituksen esitysten ja valiokuntien mietintöjen pohjalta.

Kvalifiointiperusteet kuuluvat törkeiden rikosten tunnusmerkistöihin aivan samalla tavalla kuin mitkä tahansa muutkin rikostunnusmerkistön edellytykset. Syyttäjän vaatimuksista luonnollisesti riippuu, mikä tosiseikasto milloinkin on rikosprosessin kohteena. Oikeushenkilön rangaistusvastuun laajentamisen perusteisiin ei kuulu sen varmistaminen, että oikeushenkilö voidaan tuomita lievemmästä teosta sen varalta, että syyttäjän syyte ei menesty.

Jos yhteisön ja/tai sen johdon toiminnassa on laiminlyöty kirjanpitoon liittyvät velvollisuudet esimerkiksi tarkoituksin mahdollistaa korruptio, siihen tulisi voida soveltaa oikeushenkilön rangaistusvastuuta. Yhteisössä tehdyn rikoksen vähäisyys voidaan ottaa huomioon rikoslain 9 luvun 4 §:ssä säädettyä tuomitsematta jättämismahdollisuutta käyttämällä. OECD:n suositus puoltaa laajennusta.

Kirjanpitorikoksen tunnusmerkistöön ei kuulu se, että rikos olisi tehty tietyn toisen rikoksen mahdollistamiseksi.

Vuonna 2015 alioikeuksissamme on tuomittu oikeushenkilön rangaistusvastuuseen kaikkiaan 45 tapauksessa. Oikeushenkilö on jätetty tuomitsematta kaikkiaan 5 tapauksessa. Oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskeva vaatimus on hylätty kaikkiaan 17 tapauksessa. Työturvallisuusrikosta koskevissa tapauksissa oikeushenkilön rangaistusvastuuseen tuomittiin 42 tapauksessa, oikeushenkilö jätettiin tuomitsematta 4 tapauksessa ja oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskeva vaatimus hylättiin 10 tapauksessa. Työturvallisuusrikoksia syyksiluettiin luonnollisille henkilöille 174 tapauksessa.

Oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskeva ratkaisu tehtiin vuonna 2015 siis kaiken kaikkiaan 67 tapauksessa. Näistä ratkaisuista 58 tehtiin työturvallisuusrikosasiassa. Työturvallisuusrikoksissa esitetään siis noin 90 % oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevista vaatimuksista. (ks. myös Pirkanmaan KäO:n huomiot).

Törkeitä kirjanpitorikoksia syyksiluettiin vuonna 2015 557 tapauksessa, perusmuotoisia kirjanpitorikoksia 281 tapauksessa ja syyksiluettuja tilintarkastusrikoksia 0.

Hallituksen esityksessä ehdotettu oikeushenkilön rangaistusvastuun ulottaminen törkeään kirjanpitorikokseen merkitsee sitä, että syyttäjälaitoksella on tilaisuus yksin tämän rikoksen perusteella vaatia oikeushenkilölle rangaistusta varovaisen arvion mukaan ja rikosten yksiköinti- ja tilastoperusteita koskevin varauksin noin 5 kertaa niin monessa tapauksessa kuin se vaatii kaikissa oikeushenkilön rangaistusvastuun alaan kuuluvissa rikoksissa vuosittain yhteensä, ja noin 30 kertaa useammin kuin se vaatii tätä seuraamusta vuosittain kaikissa muissa oikeushenkilön rangaistusvastuun mahdollistavissa rikoksissa kuin työturvallisuusrikoksessa.

OECD:n suositus puoltaa osaltaan yhteisövastuun ulottamista myös perusmuotoiseen kirjanpitorikokseen, mutta se ei riitä kääntämään muihin näkökohtiin perustuvaa arviointia toiseksi.

Mikäli yhteisö olisi saanut kirjanpito- tai tilintarkastusrikoksella rikoshyötyä, sen konfiskointia koskevat rikoslain 10 luvun säännökset.

Ottaen huomioon myös syyteneuvottelua koskeva uudistus samoin kuin suhteellisuutta ja ultima ratiota koskevat periaatteet, ei ole tullut esiin aihetta ulottaa oikeushenkilön rangaistusvastuuta perusmuotoiseen kirjanpitorikokseen. Siinä normaalirikosvastuu ja yhteisöön kohdistettavissa olevat muut seuraamukset ovat riittäviä.

Tilintarkastuskohteiden taloudellisen merkityksen ja tilintarkastusyhteisöjen yleisesti nauttiman luottamuksen vuoksi tilintarkastajan tilintarkastuksen laatimiseen liittyvää rikosta on aina pidettävä vakavana. Tilintarkastusrikoksen tunnusmerkistön täyttävät tahalliset rikokset ovat yleensä tekotapa ja –olosuhteet huomioon ottaen suunnitelmallisia. Tilintarkastaja saattaa myös toimia asiakkaansa intressissä. Tällöin asiakkaalla ei ole perusteita vaatia vahingonkorvausta tilintarkastajalta. Oikeushenkilön rangaistusvastuun ulottaminen myös tilintarkastajan edustamaan tilintarkastusyhteisöön edistäisi sitä, että kaikissa tilintarkastusyhteisöissä rikosten ehkäisy miellettäisiin korruption torjunnan lailla tärkeäksi osaksi toimintakulttuuria.

VKSV mainitsee useaankin kertaan, että kyseinen rikostyyppi on vakava. Toki näin on, ja siitä syystä puheena oleva menettely on säädetty rangaistavaksi ja sen asteikoksi on säädetty sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta. Teon säätäminen rangaistavaksi on keskeinen yhteiskunnan paheksunnan osoitus kyseistä menettelyä kohtaan. Jos tilintarkastajan teko on hyvin vakava ja suunnitelmallinen, tämä näkyy rangaistuksen mittaamisessa.

Todettakoon, että viimeisen kuuden vuoden aikana on päärikoksena tuomittu tilintarkastusrikoksesta kolme kertaa. Tämä ilmentää sitä, että rikollisuustilanteeseen liittyviä syitä sanktiokokonaisuuden lisäämiseksi ei ole. Kaikissa kolmessa tapauksessa tekijä on tuomittu sakkorangaistukseen, mikä on otettava huomioon tarkasteltaessa rikostyypin ilmenemismuodon keskimääräistä vakavuutta.

Niistä arviointikriteereistä, joita arvioidaan harkittaessa oikeushenkilön rangaistusvastuun ulottamista tiettyyn rikokseen, tilintarkastusrikoksen saattamista vastuumuodon piiriin vastaan puhuu painavasti myös oikeushenkilön toiminnan ohjaamista muiden järjestelmien kautta koskeva näkökohta. Maassamme on hiljattain säädetty uusi tilintarkastuslaki (1141/2015), joka tuli voimaan 1.1.2016. Sen luku 10 on omistettu seuraamuksille, joita rangaistusseuraamusten ohella ovat: huomautus ja varoitus (1 §), hyväksymisen peruuttaminen (2 §), määräaikainen kielto toimia tilintarkastajana (3 §), määräaikainen kielto toimia tilintarkastusyhteisön hallintoelimissä (4 §), seuraamusmaksu (5-6 §), julkistaminen (8 §), vahingonkorvausvelvollisuus (9 §). Tilintarkastajalla tarkoitetaan lain 6 luvun 1 §:n mukaisesti HT-, KHT- tai JHT-tilintarkastajaksi hyväksyttyä luonnollista henkilöä tai tilintarkastusyhteisöksi hyväksyttyä yhteisöä.

Tilintarkastajat muodostavat maassamme yhden kaikkein normeeratuimmista ammattikunnista. Tilintarkastajia – niin luonnollisia henkilöitä kuin tilintarkastusyhteisöjä – koskee moderni valvontajärjestelmä lukuisine hallinnollisine sanktioineen, joista lievempiin riittää jo perustasoinen huolimattomuus. Esimerkiksi hyväksymisen peruuttaminen, jonka mahdollisuudella varmasti on erittäin keskeinen toimintaa ohjaava merkitys, tulee syyksiluettavuuden puolesta kyseeseen jo törkeän huolimattomuuden perusteella.

On täysin selvää, että tämän modernin järjestelmän toimintaa ja toimintakulttuuria ohjaava merkitys on erittäin voimakas, mitä osaltaan ilmentää myös se, että tilintarkastusrikokset ovat maassamme hyvin harvinaisia. Oikeushenkilön rangaistusvastuu olisi myös olennaisesti päällekkäinen tilintarkastuslain 10 luvun järjestelmän kanssa, ja olisi lähinnä omiaan aiheuttamaan sekavuutta ja useiden seuraamusjärjestelmien yhteensovittamista koskevia uusia ongelmia.

Yhteenveto

Se, onko olemassa riittävät perusteet ulottaa oikeushenkilön rangaistusvastuu hallituksen esityksessä esitetyin tavoin törkeään kirjanpitorikokseen, ei ole mikään itsestään selvä asia. Tätä vastaan on esitetty ja esitettävissä joukko näkökohtia, joita on käsitelty edellä ja jotka pääsääntöisesti ovat varsin huomionarvoisia. Perusteiden on kuitenkin kaiken kaikkiaan katsottava olevan riittävät.

Hallituksen esityksessä katsotaan, että aihetta oikeushenkilön rangaistusvastuun ulottamiseen perusmuotoiseen kirjanpitorikokseen ja tilintarkastusrikokseen ei ole, vaikka niitäkin voidaan tapauksesta

riippuen pitää kohtalaisen vakavina. Niiden näkökohtien painoarvo, jotka puhuvat yhteisövastuun ulottamista törkeään kirjanpitorikokseen vastaan, lisääntyy, kun törkeän kirjanpitorikoksen asemesta puhutaan lievemmästä perusmuotoisesta kirjanpitorikoksesta. Vastaavasti niiden näkökohtien painoarvo, jotka puhuisivat tällaisen rangaistuksen käyttöön oton puolesta, vähenevät. Jo yksin törkeiden kirjanpitorikosten lukumäärä, joissa syyttäjälaitos voi esityksen toteutuessa vaatia oikeushenkilön rangaistusvastuuta, ylittää moninkertaisesti kaikissa vastuumuodon piiriin kuuluvissa rikoksissa yhteensä esitettyjen oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevien vaatimusten määrän. Tästäkään näkökulmasta aihetta laajentaa oikeushenkilön rangaistusvastuun lain mukaista aluetta vielä laajemmalle, lievempiin rikoksiin, ei ole nähtävissä.

Tilintarkastusrikoksen osalta voidaan todeta, että sitä koskee luonnollisen henkilön rangaistusvastuun ohella laaja tilintarkastajia ja tilintarkastusyhteisöjä koskeva hallinnollisten seuraamusten järjestelmä. Näin tilintarkastusrikoksen osalta puuttuu kokonaan se oikeushenkilön rangaistusvastuuta oikeuttava peruste, ettei oikeushenkilö muutoin olisi riittävien sen toimintaa ohjaavien järjestelmien alainen.

Hallituksen esityksen taustalla oleva lainvalmistelu on alkanut runsaat puoli vuotta työskennelleen asiantuntijatyöryhmän työskentelyllä. Työryhmän työskentely päätyi yksimieliseen mietintöön, jossa ehdotettiin oikeushenkilön rangaistusvastuun ulottamista törkeään kirjanpitorikokseen, mutta ei tarkastelussa olleisiin lievempiin rikoksiin. Työryhmän mietintö lähetettiin laajalle lausuntokierrokselle. Lausuntokierroksen anti oli oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevassa kysymyksessä varsin selvästi mietinnössä ehdotetun mukainen.

Valtakunnansyyttäjä ilmoitti valtakunnansyyttäjänviraston 24.4.2015 päivätyssä lausunnossa kannattavansa työryhmän ehdotusta, jonka mukaan oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltamisala laajennetaan koskemaan törkeää kirjanpitorikosta. Helsingin syyttäjänviraston kihlakunnansyyttäjä oli jäsenenä tuossa työryhmässä.